

– TANULMÁNYOK –

A TANÚBIZONYÍTÁS TÖRTÉNETI ÉS DOGMATIKAI ASPEKTUSAI

BÉRCES Viktor
egyetemi docens (PPKE JÁK)

1. Bevezetés

A tanúvallomások szerepe és jelentősége megkérdőjelezhetetlen a bizonyítási eljárások tekintetében, nem véletlen tehát, hogy gyakran a „bizonyítékok koronájaként” említik. Beccaria szerint

„[...] minden jó törvényhozásnak nevezetes része a tanúk hitelének [...] szabatos meghatározása. Tanú lehet minden rendes eszű, vagyis olyan ember, aki bizonyos összefüggésben gondolkodik és olyképp észlel, mint a többiek. Hitelének helyes mértéke egyedül az, hogy van-e érdeke az igazat meg- vagy meg nem mondani [...] A tanú hitelessége immár annál csekélyebb, minél nagyobb ellensége vagy barátja a vádlottnak, vagy minél közelebbi viszonyban áll hozzá. Egy tanúnál több kell, mert ha az egyik ember állít, a másik tagad, akkor nincs bizonyosság és az ártatlanság vélelme áll elő, melyre mindenki hivatkozhatik [...]”¹

„Kétségtelen, hogy jelentőségét tekintve csak a terhelt beismerő vallomása előzi meg a tanúvallomás értékét, a gyakoriság szempontjából pedig jelen bizonyítási eszköz feltétlenül az első helyen áll.”² Ennek oka a tanúvallomások objektivitásának magasabb foka, amely abból ered, hogy a tanú alapvető kötelezettsége csak az általa észlelt tények közlésére korlátozódik, annak nem képezi részét a tényállással kapcsolatos véleményalkotás. Természetesen nem tilalmazott az, hogy a tanú véleményét is mond-

¹ Cesare BECCARIA: A tanúkról. In: TÓTH Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Budapest, Osiris, 2003. 222.

² RÓTH Erika: Kriminálpolitikai válaszok a bűnözés kihívásaira, különös tekintettel a szervezett bűnözésre és a büntetőjogi szankciórendszerre. *Kriminológiai Közlemények Különkiadás*, 2001. 119.

jon, azonban a bizonyítás szempontjából kizárólag a tényelőadás vehető figyelembe. Az pedig már az eljáró hatóság (bíróság) feladata, hogy a tanú észlelésein alapuló vallomását elhatárolja a tanú személyes következtetéseitől.³

A tanúbizonyítás eredményes lefolytatása nem csak jogi, hanem pszichológiai ismereteket is igényel. E tudományterület törvényszerűségei az egyetemes jogfejlődésben a XVII. században, Magyarországon pedig csak a XIX. század elejére váltak ismertté, amelyet Katona Géza következő okokkal magyarázott: „Sem a perbeli bizonyítás elvei, sem a jogszolgáltatási szervek alacsony kulturális és szakmai színvonala nem tette lehetővé ezen törvényszerűségek tudatos érvényesítését.”⁴

A tanú, illetőleg tanúvallomás dogmatikai megközelítése meglehetősen vitatott a jogirodalomban. Egyes szerzők magát a tanút, mások csak a tanúvallomást tekintik a bizonyítási eszköznek. Kétségtelen azonban, hogy bizonyítéknak csak a tanúvallomás tartalma tekinthető.

A magyar büntető eljárásjog fejlődéstörténetével kapcsolatban megállapítható, hogy a tanú(vallomás) valamennyi eljárási kódexben szerepelt bizonyítási eszközként, függetlenül attól, hogy a jogalkotó a bizonyítás eszközeit taxatív, vagy exemplifikatív jelleggel szabályozta-e. Mindezek alapján állandó jelleggel indokolt a tanúbizonyítás szabályainak és gyakorlatának elemzése, a nyomozási, valamint bírói szakban egyaránt.

2. A tanúbizonyítás szerepe az egyetemes jogfejlődésben

A tanúvallomás már az ókori görög városállamok kezdeti eljárási modelljeiben is a bizonyítás alapvető eszközének számított, amelyre a vádiratban kötelező jelleggel hivatkozni kellett.⁵

Az ókori római köztársaság idején a tanúk vallomásait szabadon mérlegelhetette a bíróság, tehát sem a tanúk társadalmi pozíciója, sem a száma nem kötötte az ítélezőt. Az ítélező fórum mérlegelési körébe vonhatta a tanú szavahihetőségét, a vádlóval vagy a vádlottal való kapcsolatát, intelligenciáját, vagy például közéleti megbízhatóságát. A bíróság elsősorban azokat a vallomásokat értékelte, amelyeket közvetlenül hallott, az írásbeli tanúvallomásokat csak közvetett bizonyítékként vették figyelembe. Emellett különbséget tettek a ténytanú és az olyan tanú között, aki csak hallomásból tudott a bizonyítandó tényről.⁶ A bírói mérlegelésben külön jöttek számításba azok a tanúk, akiket nem a bizonyítandó tényre, hanem a vádló vagy a vádlott egyéniségére, személyiségére nézve hallgattak meg.⁷ Megjegyzem, hogy a római jog a tanúbizonyítás elveit – legteljesebb körben – a büntetőeljárások tekintetében dolgozta ki (ld. Digesta).

³ CSÁNYI Csaba: *A tanúvédelem és a szervezett bűnözés összefüggései és a tanúvédelem egyes eszközei*. Doktori értekezés. Pécs, 2010. 13. <https://tinyurl.com/487yp7hz>

⁴ KATONA Géza: *Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei*. Budapest, KJK, 1977. 387–393.

⁵ BÉRCES Viktor: *A büntetőeljárás reformja és a bizonyítás alapkérdései*. Budapest, ELTE Eötvös, 2021. 13.

⁶ ZLINSZKY János: *Római büntetőjog*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997. <https://tinyurl.com/5t2zfpgs>

⁷ Uo.

Olyan mérlegelési szabályok is ismertté váltak, mint „Az egy tanú nem tanú!” elve: a Codex szerint „általában egy tanú vallomására ne alapítsunk pert, még akkor sem, ha egyébként kiváló férfiú és nagy érdemei vannak az igazságszolgáltatásban vagy a közigazgatásban.”⁸

Az itáliai jogfejlődés fontos mozzanata volt, amikor a XVI. századtól kezdődően az eljárás megindításának jogát teljes egészében „kivették” a sértett kezéből és azt ügyészi, valamint bírói hatáskörbe utalták. Ezzel egyidejűleg a sértett pozíciója – a vádló helyett – a tanúéhoz lett hasonlatos. A tanú kiemelt perbeli pozícióját bizonyította, hogy a XVIII. sz. jelentős jogtudósa, Beccaria már szót emelt a nők tanúzási képességének bevezetése mellett.⁹

A germán jogterületeken (III–V. század) az ítéleteket elsősorban tanúvallomásokra és okirati bizonyítékokra alapították. A frank korszak büntető-igazságszolgáltatási rendszerének specialitása az esküdtszéki (*jury*) ítélezésben rejtett, azonban az esküdtek (*jurati*) nem ítélezők, hanem tanúk voltak és – részben – ezen személyek vallomása képezte a bizonyítás tárgyát.¹⁰

Francia jogterületen ugyancsak kiemelt szerep jutott a tanúbizonyításnak: a XIV. Lajos uralkodása idején hatályba lépő *Code Criminelle* alapján teljes értékű bizonyítéknak már csak a vádlott bíróság előtt tett beismerő vallomása, valamint két tanú egybehangzó vallomása minősült.¹¹

A kontinentális és angolszász jogrendszerek közötti eltérések idővel a tanúbizonyítás szabályai körében is megjelentek. A kontinentális modellt követő perstruktúra vizsgálati szakaszának meghatározó eljárási cselekményei a terhelti, illetőleg a tanú kihallgatások, valamint a szakértői meghallgatások voltak. A tárgyalási szakaszban elsődleges bizonyítási eszközöknek a tanúkat, a szakértőket, illetőleg a szemletárgyakat tekintették.¹²

A német büntetőeljárás törvény (StPO) alapján a tanú olyan eljárási alany, aki a tényállással kapcsolatos észleléseiről vallomásán keresztül szolgáltat információkat. A törvény számos kérdésben sajátosan szabályozza a tanúzási képességet: egyrészt minden embernek van tanúzási képessége, beleértve a gyermekeket és az elmebeteget is. Ugyanabban az ügyben tanúként kihallgatható a bíró és az ügyész is azzal, hogy azt követően az ügyben már nem járhat el hivatalos minőségében. Mindemellett, ugyanabban az ügyben tanúként kihallgatható a védő és a szakértő is, sőt, e személyek további kizárása is szükségtelen (tehát továbbra is eljárhatnak védőként, illetőleg szakértőként). Ugyanakkor nem lehet tanú ugyanazon ügyben a terhelttárs, illetőleg a magánvádló.¹³ A tanú kötelezettsége a bíróság és az ügyészség előtti megjelenés szabályszerű idézés

⁸ Uo.

⁹ KISTELEKI Károly – LÖVÉTEI István – NAGYNÉ SZEGVÁRI Katalin – POMOGYI László – RÁCZ Lajos: *Egyetemes állam- és jogtörténet. Polgári kor*. Budapest, HVG-ORAC, 2002. 449.

¹⁰ GÖNCZI Katalin – HORVÁTH Pál – STIPTA István – ZLINSZKY János: *Egyetemes jogtörténet*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997. 167–169.

¹¹ KISTELEKI–LÖVÉTEI–NAGYNÉ SZEGVÁRI–POMOGYI–RÁCZ i. m. 452–453.

¹² KISTELEKI–LÖVÉTEI–NAGYNÉ SZEGVÁRI–POMOGYI–RÁCZ i. m. 461–463.

¹³ HERKE Csongor: *A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei*. <http://www.herke.hu/tan/11na.pdf>

esetén (ennek nem teljesítése különböző kényszerselekmények – pl. előállítás – elrendelését vonhatja maga után). A tanúnak vallomástételi és igazmondási kötelezettsége van azzal, hogy a törvény szabályozza a vallomás megtagadásának kötelező és fakultatív eseteit. Az eskütételi kötelezettség is általános, kivéve a 16 év alatti, illetőleg gyengeelméjű személyeket.

Az angolszász jogrendszer követő államokban a tanúbizonyításnak egyenesen alkotmányos jelentőséget tulajdonítanak. Mindezt jól példázza, hogy már az USA Alkotmánya (*Constitution of the United States of America*, 1787) is tartalmazott különböző rendelkezéseket ebben a tekintetben. Így például 1. a vádlottat a bizonyítási eljárás során kötelező volt szembesíteni a vád tanúival; 2. árulás büntettének elkövetése esetén két tanú – egybehangzó és közvetlen észlelésen alapuló – vallomása, valamint a terhelt nyilvános tárgyaláson történő beismerő vallomása volt elfogadható perdöntő bizonyítékként.¹⁴

Az USA jelenlegi joggyakorlatában a nyomozati szakban tanúvallomásból származó bizonyítékot csak az ügyész szerezhethet be. A tanúk idézése és kihallgatása az ügyészség által felügyelt, laikusokból álló vádtanács (*Grand Jury*) jogkörébe tartozik. Ezt követően sem a rendőrség, sem az ügyész nem készít a bíróság elé terjesztendő összefoglaló anyagot a nyomozás egészéről, az ügyiratot (aktát) tehát közvetlenül a tanúvallomások és az egyéb bizonyítékok alkotják.¹⁵

Az Alkotmány 6. kiegészítése biztosítja a terhelt jogát „az ellene tanúskodókkal való szembesítéshez”. Ebben az esetben azonban nem a kontinentális értelemben vett szembesítésről, hanem a tanúk kérdésésének, megbízhatóságuk ellenőrzésének jogáról van szó.¹⁶

Fontos megjegyezni, hogy az USA büntető-igazságszolgáltatási rendszere napjainkban is a „felek általi kihallgatás” („keresztkérdézéses” szisztéma) elvein alapul. Emiatt a Court of Appeal

„megrótta a bíró eljárását, amikor a bíró a tanúhoz több kérdést intézett, mint a felek: a bíró, aki erősen beleszól a bizonyításba, úgyszólván leszáll a küzdőtérré és kiteszi magát a veszélynek, hogy a küzdelem felkavarta por elhomályosítja látását. Anélkül, hogy észrevenné, megfosztja magát az előnytől: a bizonyítás menetének nyugodt, higgadt megfigyelésétől. Egyes döntések hangsúlyozzák, hogy a bírónak nemcsak joga, hanem kötelessége, hogy az igazság megállapítása érdekében a felek által folytatott bizonyítást kiegészítse. De ez a kötelesség mérsékelt, mert ha a bíró nem avatkozik a bizonyításba, ez nem eljárási szabálysértés, és nem vonja maga után a hatályon kívül helyezést.”¹⁷

¹⁴ FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. Budapest, CompLex, 2007. 31.

¹⁵ FARKAS Ákos: Mentőöv a büntető igazságszolgáltatásnak: vádalku az USA-ban. In: NAGY Ferenc (szerk.): *Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére*. Szeged, 2007. 23.

¹⁶ FENYVESI Csaba: A szembesítés büntető eljárásjogi aspektusai. *Miskolci Jogi Szemle*, 2008/1. 13.

¹⁷ KIRÁLY Tibor: *A védelem és a védő büntetőügyekben*. Budapest, KJK, 1962. 27.

Az esküdszéki eljárásokban elsődlegesen a vádnak és a védelemnek a feladata a bizonyítékok felvonultatása, így a tanú meghallgatása is.¹⁸ A szakbíró a felek közötti független döntőbíró, feladata a tanúkihallgatásokra vonatkozó szabályok betartatására, illetőleg a bizonyítékok befogadásáról való döntésekre korlátozódik.¹⁹

Először mindig az adott tanú kihallgatását indítványozó fél – az ügyész vagy a védő – teszi fel a kérdéseit, majd ezt követik az ellenérdekű fél szintén kérdés formájában megfogalmazott reflexiói.²⁰ E folyamat mindaddig ismétlődik, amíg további tényadatok megismerésére már nincs szükség.

A terheltek és a nyomozó hatóság tagjai tanúként kerülnek kihallgatásra. A terhelte a „védelem tanújának” minősül, amelynél fogva igazmondási kötelezettsége van, a bíróságok tehát a beismerő vallomások tartalmilag eleve valósnak vélelmezik.²¹ A terhelte e „tanúvallomását” minden esetben eskütel előzi meg.²²

A „keresztkérdézéses” rendszerre egyebekben úgy tekintenek, mint ami leginkább alkalmas az igazság feltárására.²³ A tárgyaláson kívül tett tanúvallomások felhasználásának kizárása ennél fogva azon elven alapul, hogy a vallomástételre felhívott személyt „keresztkérdézéses” eljárásnak nem lehet alávetni, ha pedig az említett eljárási cselekmény a tanú személyében beálló váratlan körülmény miatt nem végezhető el, vagy a tanú vallomástételét megtagadja, a közvetlen kihallgatást a bíróság általában mellőzi, mivel azt az adott (jogi) cél szempontjából nem tartja kielégítőnek.²⁴

Az „osztott tárgyalási szisztéma” okán az eljárás első felében csak a büntetőjogi felelősség kérdésében születik döntés. A második szakaszban viszont kizárólag a büntetés kiszabásával kapcsolatos körülmények feltárása képezi a döntések tárgyát, amelyre nézve a bíróság külön tanúbizonyítást vesz fel.²⁵

A keresztkérdézéses rendszer – nyomozati szembesítéssel szembeni – előnye, hogy a terhelő tanúk (köztük a terhelttársak) vallomásaikat a tárgyalásra „tartalékolhatják”, valamint a tanúvédelmi szempontok is jobban érvényesülnek.²⁶

Ami az angliai jogfejlődést illeti, a bírósági eljárások vonatkozásában számos olyan törvény született az elmúlt időszakban, amelyek tanúvédelmi szempontokból „áttörik” a közvetlenség elvét. Az 1988. évi Criminal Justice Act bizonyos feltételek mentén engedélyezte az írásban rögzített tanúvallomás felolvasását, ha a tanú a tárgyalás időpontjában már nem él, vagy ha testi, illetve mentális állapota miatt nem képes azon

¹⁸ FENYVESI i. m. 13.

¹⁹ BADÓ Attila: *Esküdszéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök?* Szeged, Studio Batiq, 2004. 187.

²⁰ FENYVESI i. m. 13.

²¹ ERDEI Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása avagy a bizonyításelmélet szent tehene. *Magyar Jog*, 1991/4. 212.

²² E szabály 1898-ban lépett életbe, korábban ugyanis úgy vélték, „felesleges a potenciális esküszegőt megeskütni”. TÓTH Mihály: A „Magyar Miranda” első néhány éve. In: ERDEI Árpád (szerk.): *Tények és kilátások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére*. Budapest, KJK, 1995. 66.

²³ BADÓ i. m. 183.

²⁴ FANTOLY Zsanett: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*. Budapest, HVG-ORAC, 2012. 504–505.

²⁵ FANTOLY i. m. 34.

²⁶ FENYVESI i. m. 13.

megjelenni.²⁷ Az 1999. évi Youth Justice and Criminal Evidence Act alapján a vádlott nem vethette „keresztkérdések” alá az ún. sérülékeny tanúkat. Minderre csak a védő volt jogosult, ha pedig a vádlott nem gondoskodott meghatalmazásról, akkor akarata ellenére a bíróság jelölte ki a védőt, s az lett jogosult a „keresztkérdések” feltételére.²⁸ A 2003. évi Criminal Justice Act alapján a bíró engedélyt adhatott a tanúvallomás tárgyaláson történő felolvasására, ha a tanú félelmében nem kívánt személyesen megjeleni.²⁹

3. A magyar jogfejlődés

A magyar jogfejlődésben először Szent László és Kálmán törvényeiben találunk utalásokat a tanúbizonyítással kapcsolatban. Az igazságszolgáltatás rendjének védelme érdekében a bíróságnak kötelező volt tüzes vaspróbát alkalmaznia hamis tanúzás esetében.³⁰ A korszak alapvető bizonyítási cselekménye a „tanúbizonyítás” volt, amely nem azonos a mai értelemben vett tanúbizonyítással. Előbbi esetben ugyanis a tanúkat maguk a peres felek idézték meg saját érdekükben, a tanúként idézett személyek pedig nem a tényállással, hanem az őket perbehívó terheltek általános személyiségével kapcsolatban tettek érdemi nyilatkozatokat (pl. a szavahihetőség kérdésében).³¹ Ugyancsak kiemelés érdemel az eskü (*juramentum*) jogintézménye, amely a tanúk bizonyágtételéhez hasonlatos konstrukció volt, s amelynek során a peres felektől különböző személyek tettek esküt (hitet) az általuk támogatott fél tiszta jelleme, becsületessége mellett.³²

Mátyás király rendelkezései (*Decretum Maius*) jelentős mértékben megreformálták a tanúbizonyítás szabályait.³³ Innentől kezdve az ún. előkészületi szakaszban került sor a tanúk kihallgatására, amely kétféle módon történhetett: egyszerű tudománывétel (*inquisitio simplex*) esetén az adott hiteles hely küldötte, vagy egy szolgabíró kereste fel azt a személyt, akinek az ügy megítélése szempontjából releváns tényről tudomása lehetett. A másik esetben (köztudománывétel v. *inquisitio communis*)³⁴ már maga a perbíróság rendelte el a tanúk megkeresését alapján történő kihallgatását. Mindkét esetben jelentések készültek az elhangzott vallomásokról, amelyeket a későbbiek folyamán csatoltak a peranyaghoz.³⁵

²⁷ Criminal Justice Act 1988., 23. és 25. cikk

²⁸ Jenny MCEWAN: Ritual, Fairness and Truth: The Adversarial and Inquisitorial Models of Criminal Trial. In: Anthony DUFF – Lindsay FARMER – Sandra MARSHALL – Victor TADROS(ed.): *The Trial on Trial, Volume 1, Truth and Due Process*. Oregon, Hart, 2004. 57.

²⁹ Criminal Justice Act 2003. 116(2) e) cikk.

³⁰ HAJNIK Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1899. 252.

³¹ Mindezek alapján a bíróság ún. közbenső ítéletet hozott, amelyben annak a félnek ajánlotta fel az eskütétel lehetőségét, akinek az addigi – tanúk által is támogatott – vallomása erősebbnek bizonyult. Ld. MEZEY Barna – POMOGYI László: A magyar feudális perjog vázlata. In: MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, Osiris, 2001. 372.

³² Uo. 363.

³³ Uo. 360.

³⁴ Uo. 376.

³⁵ Uo. 362.

A vizsgálati szakaszban a bíróság feladata az volt, hogy döntsön a nyomozati anyag tárgyalásra való alkalmasságáról, illetőleg – szükség esetén – egyéb bizonyítási cselekményeket foganatosítson.³⁶ Ezen perszakasz központi személye az ún. „vizsgálóbíró” volt, aki a vádemelés megalapozottsága érdekében gyakran élt a további tanúkihallgatások lehetőségével.³⁷

A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikkben a tanúk, valamint a vádlott kihallgatásáról, a szakértői véleményről és a bírói szemlérlől találunk rendelkezéseket. Az 1897. évi XXXIII. tc. létrehozta az esküdtbíróági eljárásokat, amelyekre a legsúlyosabb bűncselekmények esetén került sor. A tanúkhöz való közvetlen kérdés jogában ebben az esetben az esküdteket is megillette.³⁸

Az 1951. évi III. törvény (II. Bp.) a szovjet büntető perrendtartás szabályain és megoldásain alapult. Újszerűsége abban rejlett, hogy csak olyan személy tanúkénti kihallgatását engedte meg, akinek az ügyről, a terhelt körülményeiről, valamint az ügyben jelentős egyéb tényekről „közvetlen észleleten” alapuló tudomása volt. E szabályozást a bírói gyakorlat úgy próbálta enyhíteni, hogy kivételes esetekben – kényszerűségből – lehetővé tette „közvetett tanúk” kihallgatását is a „közvetlen tanúk” vallomásának ellenőrzése céljából.³⁹ E jogszabály alapján a bizonyítási eszközök különösen a terhelt személyes nyilatkozatai, a tanúvallomások, a szakértői vélemények, a szemle, az okiratok, valamint az egyéb tárgyi bizonyítékok voltak.

Az 1962. évi 8. tvr. nem bizonyítási eszközöket, hanem bizonyítékokat sorolt fel, ennek keretében pedig a tanúvallomásokat, a szakértői véleményeket, a tárgyi bizonyítékokat, az okiratokat, a szemlét és a terhelt vallomását szerepeltette.

Az 1973. évi I. törvény alapján a bizonyítás eszközei különösen a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat, a szemle, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás és a terhelt vallomása voltak (ezen felsorolás 1987-ben egészült ki az ún. „helyszíneléssel”).

Az előző Be. (1998. évi XIX. törvény) a bizonyítási eszközöket már nem példálózó, hanem taxatív jelleggel sorolta fel, tehát a jogalkotó a továbbiakban nem látta bővíthetőnek a bizonyítási eszközök halmazát. A bizonyítás eszközei – kizárólagosan – a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása voltak.

A Be. jelenlegi szabályozási rendszere általános főszabályként rögzíti, hogy a vád bizonyításához szükséges tények feltárása, az alátámasztásukra szolgáló bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása, illetve beszerzésének indítványozása a vádlót terheli,⁴⁰ valamint a bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítékot csak erre irányuló

³⁶ Uo. 389.

³⁷ A főtárgyalás képezte a processzus döntő szakaszát, menete a következőképpen alakult: 1. a tárgyalás megnyitása, 2. a megidézetek számbavétele, 3. a vádirat ismertetése, 4. a bizonyítási eljárás megkezdése a vádlott kihallgatásával, 5. tanúkihallgatások, 6. szakértők meghallgatása, 7. szemlék, szembesítések, okirati bizonyítás, 8. perbeszéd, 9. az utolsó szó joga, 10. ítélethozatal, végzetül 11. az ítélet kihirdetése. Ld. MEZEY-POMOGYI i. m. 389.

³⁸ Bp. 351. §.

³⁹ GÖDÖNY József: *Bizonyítás a nyomozásban*. Budapest, KJK, 1968. 161.

⁴⁰ Be. 164. § (1) bek.

indítvány alapján szerez be.⁴¹ A törvény tehát nem ír elő semmiféle bizonyítási kötelezettséget a bíróságokra nézve annak érdekében, hogy bizonyítékokat szerezzenek be, vagy bizonyítékokat vizsgáljanak meg.⁴² Ennek alapján a tanúbizonyítás „mozgatórugóinak” az ügyész, a terhelt és a védő indítványai tekinthetők.⁴³

A Be. mindemellett a bizonyítási eszközök egyenrangúságának elvén alapul, tehát a bizonyítási eszközöknek sem a törvényben, sem a bírói gyakorlatban nincs előre meghatározott rangsora.⁴⁴ Ezzel együtt vannak olyan, elsősorban a bírói gyakorlatban kialakult döntési alapelvek, amelyek a kétséges helyzetekben „mentőövként” szolgálnak a jogalkalmazó számára, így például: „Egy tanú nem tanú!”, „A tanúvallomás a bizonyítékok koronája!” stb. A tanúvallomások valós súlya mindig az adott ügy egyedi körülményeitől és a rendelkezésre álló bizonyítási anyag terjedelmétől függ, ennek megfelelően messzemenő következtetések levonása ebben a kérdésben sem lehetséges.

4. A tanúbizonyítás dogmatikai kérdései

A hazai jogirodalomban régóta vitatott téma, hogy a tanút az eljárás önálló alanya-ként, vagy személyi bizonyítási eszközként szükséges-e definiálni. Nagy Lajos szerint „ténynek magát a tanúvallomás tartalmát, bizonyító eszköznek pedig magát a tanút tekintjük.”⁴⁵ Ezzel szemben Székely János szerint „pontosabb terminológia, ha a bizonyítási eszköznek nem a személyt (tanú, szakértő), hanem a tőle származó perbeli nyilatkozatot [...] nevezzük, annál is inkább, mert a kérdéses személyek a büntetőeljárás alanyai.”⁴⁶ Ugyanerre az álláspontra helyezkedik Kiss Lajos is, aki szerint „[...] a tanú az eljárásban mindenféleképpen alany, még akkor is, ha a Be. az eljárásban részt vevő személyek között nem sorolja fel [...]”.⁴⁷

Álláspontom szerint a tanúk – a terhelthez, védőhöz, sértetthez hasonlóan – önálló eljárási alanyok, ennek megfelelően minden olyan tudományos nézetet, illetőleg törvényi megoldást helytelennek vélek, amely a tanúkat kizárólag a bizonyítás keretén belül tárgyalja. A „tanú” kifejezés grammatikai értelmezésből egyértelműen következik, hogy természetes személyről van szó, tehát nem lehet eszköznek, tárgynak, vagy dolognak tekinteni. Ennélfogva rendszertanilag problémásnak tartom, hogy a jelenlegi

⁴¹ Be. 164. § (2) bek.

⁴² Indítvány hiányában a bíróság bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására nem köteles [Be. 164. § (3) bek.].

⁴³ Emiatt kérdéses azon törvényi szabály létjogosultsága, miszerint – pergazdaságossági okból – a vád és a védelem bizonyítási indítványának bírói elutasítása önálló fellebbezéssel nem támadható meg, hanem azt csak ügydöntő határozattal szembeni fellebbezésben lehet sérelmezni.

⁴⁴ HÁGER Tamás szerint ugyanakkor nem vitatható, hogy „a bizonyítás során napjainkban is meghatározó a terhelti vallomás.” Ld. HÁGER Tamás: A terhelti figyelmeztetés és joghatásai a vádlott kihallgatásakor az elsőfokú bírósági tárgyaláson az új büntetőeljárás törvény rendelkezései alapján (Eljárási szabálysértésből eredő részbeni megalapozatlanság). *Büntetőjogi Szemle*, 2018/1. 37.

⁴⁵ NAGY Lajos: *Tanúbizonyítás a büntetőperben*. Budapest, 1985. 48.

⁴⁶ SZÉKELY János: *A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban*. Budapest, 1955. 23.

⁴⁷ KISS Lajos: Az írásbeli bizonyíték fogalmának értelmezése a büntető eljárásban. *Magyar Jog*, 1970/9. 543 - 553.

Be. a tanúk jogállására vonatkozó szabályokat nem a „Büntetőeljárásban részt vevő személyek” címet viselő harmadik részben, hanem csak a bizonyítás általános normái keretében szabályozza.

Tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet.⁴⁸ Főszabály szerint az ilyen minőségben megidézett személyeknek idézés ellenében megjelenési, vallomástételi, igazmondási és általános közreműködési kötelezettségük van.⁴⁹ A megjelenési kötelezettséget ugyan a Be. külön nem nevesíti, azonban ez szükségtelen is, mivel a törvény az idézés esetére szóló vallomástételi kötelezettséget általánosságban előírja. A közreműködési kötelezettség alatt azt értjük, hogy a tanú köteles minden olyan tárgyi bizonyítási eszközt (okiratot) a hatóság (bíróság) felhívására annak rendelkezésére bocsátani, amely a birtokában van, valamint köteles magát a szükséges orvosszakértői vizsgálatnak alávetni.⁵⁰

A tanúvallomás tartalma szükségképpen szubjektív, ennél fogva kisebb-nagyobb mértékben eltérhet a tényektől. Nehezíti a helyzetet, hogy a személyi bizonyítékokkal kapcsolatban „mind ez ideig nem rendelkezünk semmiféle megbízható módszerrel az igazság kivizsgálására [...]”.⁵¹ Az eltérések befolyásoló tényezői az alábbiak lehetnek:

- Az észlelés pontossága: ezt különösen a „képzettársítás”,⁵² a fizikai távolság, az időjárási és látási viszonyok, a testi és szellemi állapot, valamint a megfigyelési képesség befolyásolhatja. Ebben a körben értékelni kell az észlelés közvetlen vagy közvetett jellegét is, mivel egy eseményél személyesen jelen lévő tanú vallomása rendszerint nyomatékosabb bizonyítékként jön számításba.
- Emlékező-tehetség.
- Időmúlás: például adott esetben több év is eltelhet a bűncselekmény elkövetése és az első tanúkihallgatások időpontjai között.
- Érzelmi viszonyulás: e viszonyulás tudatos és tudatalatti is lehet, mindazonáltal sosem eredményezheti a hamis tanúzás törvényi tényállásának szándékos megvalósítását. Ebben a körben különösen a sértettel való „érzelmi azonosulás” rejt-het veszélyeket magában. Az esetleges rokonszenv alapján a tanú öntudatlanul is ezen érzelmi attitűdjével adekvát módon értelmezi és csoportosítja a tényeket. Mindemellett szólnunk kell arról az esetkörrel is, amikor a tanú „traumaként” éli meg a kihallgatás tárgyát képező cselekményt és mindez kihatással van a vallomástételi hajlandóságára, valamint a történetek értelmezésére is.
- Értelmezés: ezt többek között a képzettség, a gondolkodásmód, a világszemlélet, az időmúlás alatt a tanút ért külső hatások, illetőleg események jellege befolyásolhatja.

⁴⁸ Be. 168. § (1) bek.

⁴⁹ Be. 168. § (2) bek.

⁵⁰ VARGA Zoltán: *A tanú a büntetőeljárásban*. Budapest, Complex, 2009. 24.

⁵¹ SCHNEICKERT, Hans: *Einführung in die kriminaltechnik*. Berlin, 1921. 6.

⁵² A tanú az általa tapasztalt eseményeket összeveti korábbi hasonló tapasztalataival és ahhoz a valóságban le nem játszott kísérőjelenségeket kapcsol.

- Akaratlagos tényezők: ilyennek tekinthetők a tanúnak az ügghöz kapcsolódó személyes, vagy gazdasági érdekei, a terhelten szembeni gyűlölete, vagy bosszúvágya.

E körülmények fennállásának potenciális lehetősége miatt a kihallgatás elején feltétlenül tisztázni kell a tanúnak a felekhez fűződő viszonyát, illetőleg annak időtartamát és intenzitását.

Ezt követően a tanúnak lehetőséget kell adni arra, hogy a vallomását összefüggően (megszakítások nélkül) adja elő. A gyakorlatban mindez természetesen egyik eljárási szakban sem érvényesül maradéktalanul, hiszen egyértelműen a kihallgatást végző személy irányítja a szóban forgó eljárási cselekményeket, amelyek alapját rendszerint folyamatos kérdéses képezi. Nem véletlen, hogy a Be. külön utal a kérdéses jog gyakorlásával kapcsolatos szempontokra. Ennek alapján az eljáró hatóság (bíróság) tagjának tisztáznia kell, hogy a tanú az általa elmondottakról miként szerzett tudomást, illetőleg mi az oka annak, ha a tanú vallomása a korábbi vallomásától eltér.⁵³ Utóbbi probléma gyakorinak mondható, különösen a nyomozási, illetőleg tárgyalási szakaszban. A Be. szabályai szerint ilyen esetekben az ellentét okát a bíróságnak tisztáznia kell, bár ez jellemzően nem jelent nehézséget az egyesbíró, avagy a tanácselnök számára, mivel rendszerint a nyomozási szakban megtett vallomások kerülnek értékelésre.⁵⁴

A „szemtanúk” vallomásának tartalma eredeti, míg a „hallomástanúk” vallomásának tartalma csak származékos bizonyíték. Mindez az adott tanúvallomás bizonyító erejére is kihatással lehet. Számos példa ismert a gyakorlatból, amikor csak származékos bizonyítékok segítségével lehet felkutatni, utólag ellenőrizni, vagy pótolni⁵⁵ az eredeti bizonyítékokat. Sztrogovics szerint ilyen az az eset, amikor a szemtanú halála miatt az eljáró hatóság csak azokat a személyeket tudja kihallgatni tanúként, akiknek e személy beszámolt az által észlelt körülményekről.⁵⁶

Gödöny József szerint előfordulhat, hogy

„a tanú vallomást tesz olyan tényekről, amelyeket más tanútól hallott [...] A nyomozó e vallomás alapján megidézi és kihallgatja a közvetlen észlelettel rendelkező tanút, aki azonban a tényeket másként adja elő. Az ellentét tisztázását a nyomozó már a kihallgatás során megkísérelheti, illetőleg ennek érdekében a tanúk szembesítését rendelheti el. Ennek alapján esetleg megállapíthatja, hogy melyik tanú vallomása felel meg az igazságnak [...] A másik eset akkor fordul elő, amikor a közvetlen észlelettel rendelkező tanút hallgatják ki először, azonban a nyomozó tudomására jut, hogy észleleteit kihallgatása előtt, vagy pedig azt követően másokkal a vallomásában foglaltaktól eltérően közölte. Ilyenkor ezen személyt (személyeket) is meg kell hallgatni.”⁵⁷

⁵³ 180. § (1) - (2) bek.

⁵⁴ Ugyanezen logika érvényesül a vallomást tevő terheltek esetében is. Vö. Bócz Endre: *Büntetőeljárási jogunk kalandjai*. Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2006. 155.

⁵⁵ GÖDÖNY i. m. 164.

⁵⁶ Uo. 162–163.

⁵⁷ Uo.

A közvetlen megismerés álláspontom szerint még „szemtanúk” esetében sem lehetséges, még akkor sem, ha a tanú az első mozdulatsor kezdetétől az utolsóig bezárólag látja és hallja az eseményeket (teljes észlelés). Tremmellel egyetértve⁵⁸ magam is úgy vélem, hogy az ilyen tanúvallomásokra is csak olyan másodlagos bizonyítási alapként tekinthet az eljáró hatóság, amely szükségképpen magában hordozza a szubjektív gondolkodásban rejlő variációkat. „A vélemény kizárása a vallomásból abszurd követelmény [...] a kihallgatottnak nemcsak emlékezetében kell felújítania múltbeli tapasztalatának képét, hanem ezt a reprodukálást szóban is meg kell fogalmaznia.”⁵⁹ A tanúvallomások tartalmi megbízhatóságának megítélésével kapcsolatban egyébiránt a Bíróság „szabad kezét” ad a tagállamoknak, ennél fogva adott esetben a pusztán hallomásból szerzett ismereteken alapuló vallomások elutasítása sem sérti az Egyezményt.⁶⁰

A kihallgatás további garanciális szabályai körében az alábbiak kiemelése szükséges:

- A tanú kérelmére a vallomásának egyes részeit szó szerint kell jegyzőkönyvbe venni.⁶¹
- A vallomás felvétele során mindvégig jelen lehet a tanú érdekében eljáró ügyvéd, aki a tanúnak felvilágosítást adhat a jogairól (ugyanakkor más tevékenységet nem végezhet, és a vallomást nem befolyásolhatja).
- A tanú érdekében eljáró ügyvéd a kihallgatást követően a vallomásról készült jegyzőkönyvet megtekintheti, és észrevételeit mind írásban, mind szóban előterjesztheti.⁶²

A tanúvallomások rögzítésével kapcsolatban figyelemreméltó az 1646/B/1991. AB határozat, amelynek előzményeként az indítványozó terhelt a 1998. évi XIX. törvény azon szabályozását kifogásolta, amely vétségi eljárásban megengedte, hogy a nyomozó hatóság jegyzőkönyv helyett jelentést készítsen a tanú kihallgatásáról. Az indítványozó álláspontja szerint e szabály alkotmányellenes volt, mivel lehetőséget adott arra, hogy a nyomozó hatóság a jelentésében (rövidített feljegyzésében) eltérjen a helyszínen készített jegyzőkönyvek tartalmától. Az AB álláspontja szerint ugyanakkor e törvényi szabály nem volt aggályos, mivel a jelentés közvetlenül nem szolgálhatott a büntetőjogi felelősség kérdését jogerősen eldöntő bírósági határozat alapjául. A „taláros testület” a jelentés funkciójában mindössze azt látta, hogy az a nyomozás befejezése, illetőleg a vádemelési javaslat, avagy az eljárás megszüntetésének kérdésében való állásfoglalást megalapozza.⁶³

⁵⁸ Vö. TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2006. 31.

⁵⁹ KERTÉSZ Imre: *Befejezhetetlen háború*. Budapest, BM, 2000. 271.

⁶⁰ GRÁD András – WELLER Mónika: *A strasbourgi emberi jogi bírósághoz forduló kézikönyve*. Budapest, HVG-ORAC, 2011. 370.

⁶¹ Be. 180. § (3) bek.

⁶² Be. 179. § (3) bek.

⁶³ TÓTH (1995) i. m. 171.

5. A tanúkihallgatások menetéről

A tanúkat – pertaktikai okokból – egyenként kell kihallgatni. Más kérdés, hogy utólag szembesítésnek van helye, ha az egyes vallomások egymással olyan tartalmi ellentmondásban állnak, hogy a tanúk egymás jelenlétében történő kihallgatása feltétlenül szükséges.

A kihallgatás során meg kell állapítani a tanú személyazonosságát, tisztázni kell a vallomástétel lehetséges akadályait, valamint a tanú elfogultságára, illetve az ügyben való érdekeltiségére utaló körülményeket. Az ennek során feltett kérdésekre a tanú akkor is köteles válaszolni, ha a vallomástételnek akadálya van, vagy a tanú ilyen akadályra hivatkozik. A tanúval közölni kell a tanúzási figyelmeztetést és a kihallgatással kapcsolatos jogait,⁶⁴ ezt követően pedig – lehetőleg – összefüggően előadja a vallomását, végezetül válaszol a hozzá intézett kérdésekre.

Kérdés, hogy a személyi adatok felvétele önmagában a kihallgatás részét képezi-e. Ennek eldöntése különösen azért fontos, mert a kihallgatott személy ennek keretében az ügyben való érdekeltiségéről, illetőleg elfogultságáról, tehát arról nyilatkozik, hogy a terhelttel, vagy a sértettel „perben, haragban, vagy rokonságban” áll-e. Tekintettel arra, hogy a tanú jogaira és kötelezettségeire történő figyelmeztetések csak ezt követően hangoznak el, ezért a személyazonosság megállapításának folyamata álláspontom szerint valójában még nem képezi a tanúkihallgatás részét. Nem véletlen, hogy ezekre a kérdésekre a tanú akkor is köteles válaszolni, ha a vallomástételt egyébként megtagadhatná.

A kihallgatások menetében különösen a tanú jogairól, illetőleg kötelezettségeiről történő hatóság általi kioktatás érint garanciális szempontokat. A kioktatások gyakoriságával kapcsolatban komoly ellentmondások voltak tapasztalhatók a hazai jogalkalmazásban, különösen az elmúlt 25-30 év viszonylatában. Az egyik esetben a bíróság a terheltnek csak olyan nyomozati vallomásait vehette figyelembe, amelyet megelőzően minden egyes esetben megtörtént a jogaira történő figyelmeztetés.⁶⁵ Ehhez képest egy másik ügyben az alábbi szövegezés volt olvasható: „Az eljárás különböző szakaszaiban csak egy ízben kell az előírt figyelmeztetést alkalmazni, mégpedig a kihallgatás kezdetekor.”⁶⁶ Megjegyzem, hogy a vallomás felvételét megelőzően a bíróság önállóan nem határozhat a kihallgatás mellőzéséről akkor sem, ha a tanú mentességi joga egyértelműen fennáll,⁶⁷ erre nézve ugyanis a tanút minden esetben újra és újra nyilatkoztatni kell.⁶⁸ Mindemellett, az eljáró hatóságoknak mindig ki kell oktatniuk a tanút arról, hogy kérhetik személyes adataik védelmét. Ha a tanú kéri személyes adatainak zártan kezelését, úgy azt a hatóságok általában nem tagadhatják meg.⁶⁹

⁶⁴ Be. 179. § (2) bek.

⁶⁵ BH 1991.463.

⁶⁶ BH 1994.177.

⁶⁷ Erre a bíróságnak még akkor sincs lehetősége, ha a tanú az eljárás korábbi szakaszaiban már élt a mentességi jogával.

⁶⁸ BERKES György: *Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára*. I. kötet. Budapest, HVG-ORAC, 2006. 336/1. pont.

⁶⁹ VARGA i. m. 109.

A tanúzási figyelmeztetés keretében a tanút már az első kihallgatásakor figyelmeztetni kell arra, hogy 1. a tanúvallomást megtagadhatja, ha az azt megalapozó körülmények a kihallgatás vagy a bűncselekmény elkövetésének idején fennállnak; 2. ha vallomást tesz, köteles a legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat vallani; 3. a hamis tanúzást és a tanúvallomás bíróság előtti jogosulatlan megtagadását a Btk. büntetni rendeli; és 4. ha vallomást tesz, vallomása az adott vagy más ügyben bizonyítási eszközként akkor is felhasználható, ha a vallomástételt a későbbiekben megtagadja.⁷⁰

Tilos az „irányított kérdezés”, amelynek alapján a tanúnak nem tehető fel olyan kérdés, amely a választ magában foglalja vagy a feleletre útmutatást tartalmaz, a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmaz, vagy valótlan tény állítását foglalja magában.

A kihallgatást végző személynek lehetőleg fel kell hívnia a tanú figyelmét arra, hogy feltehetőleg a bírósági eljárásban (tárgyaláson) is meg kell majd jelennie.

„Gyakorta előfordul, hogy bírói szakban a tanú arra hivatkozik, hogy a nyomozás során biztosították afelől, hogy az ügyben többet már nem kell vallomást tennie, vagy hogy a vallomás megtételét követően nem fogják szembesíteni az elkövetővel és hogy a bírósági tárgyalásra már egészen biztosan nem fog idézést kapni [...] Az ily módon félrevezetett tanú [...] csalódik az igazságszolgáltatásban, és a rossz tapasztalatait nem csak magának tartja meg, hanem környezetével is megosztja azt, így, az egyébként sem túl népszerű tanúzási hajlandóságot is csökkenteni fogja.”⁷¹

Nem lehet tehát a tanút azzal hitegetni, hogy nyomozati vallomásának megtételével „szabadul” a további eljárási cselekmények alól, sőt, sokkal inkább arra kell felkészíteni, hogy más közegben és módszerek alapján is sor fog kerülni hasonló eljárási cselekményekre.⁷² A nyomozati, illetőleg tárgyaláson történő tanúkihallgatások között egyébként is jelentős különbségek mutatkoznak, a nyomozati kihallgatások légköre általában nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb, mivel a helyszín zárt, a részt vevők száma csekély, korábbi vallomás hiányában pedig a tanút nehezebb „zavarba hozni” vallomásainak ellentmondásossága miatt.

6. A tanúzási akadályok rendszere

A jogirodalom a tanúkihallgatásoknak abszolút és relatív akadályait különbözteti meg. Az abszolút akadályok esetében egyáltalán nem kerülhet sor az adott személy tanúként

⁷⁰ Be. 176. § (1) bek.

⁷¹ VARGA i. m. 35.

⁷² A „tanúgondozás” alapvető intézményei mára számos Nyugat-Európai országban kifejlődtek. A lényüket tekintve abban állnak, hogy az eljárás során tanúként kihallgatandó személyeket előzetesen és részletesen tájékoztatják az eljárási cselekmény várható menetéről, a jogaikról, illetőleg a kötelezettségeikről. Mindez alapvető fontosságú lenne hazánkban is, mivel közvetlenül, „élesben” a rendőrkapitányságon már aligha képes a kihallgatott személy felfogni és értelmezni eljárási jogainak fontosságát, azok súlyát.

történő kihallgatására (tulajdonképpen még idézésére sem), e körülményeket pedig a hatóságnak, illetőleg bíróságnak elviekben már hivatalból, az ügyiratok alapján észlelnie kell. Ha mégis sor kerül az idézés kibocsátására, akkor a megjelent tanút legfeljebb a személyi adatai megadására lehet felhívni, majd tájékoztatni kell arról, hogy az ügyben a személyi adataira nézve lehet meghallgatni, esetleg ennek tényét jegyzőkönyvezni lehet. Ha azonban csak a tanúvallomás érdemi részének megkezdésekor derül ki, hogy az idézett személy esetében abszolút kihallgatási akadály áll fenn, akkor a kihallgatást azonnal meg kell szakítani, a vallomásról készült jegyzőkönyvet pedig újra kell szerkeszteni.

A relatív akadályok nem képezik „gátját” sem az idézés kibocsátásának, sem a kihallgatás megkezdésének. Ilyen esetekben azonban a tanúként kihallgatandó személy – a személyi adatai felvétele és a hatóság (bíróság) általi figyelmeztetések után – eldöntheti, hogy kíván-e vallomást tenni és a mentességi körülményre külön hivatkozni kell, amelynek alaposságáról az eljáró hatóság (bíróság) dönt. Szigorító szabály, hogy az ilyen tanú vallomása abban a kérdésben sem vehető figyelembe bizonyítási eszközként, amellyel kapcsolatban mentességi jog illeti meg és a vallomást megtagadhatta volna.⁷³

6.1. Az abszolút akadályok

- a) Nem hallgatható ki tanúként a védő arról, amiről védőként szerzett tudomást, vagy amit a terhelttel védői minőségében közölt. Megjegyzem, hogy a védői titok nem az ügyvédi jogviszonyhoz kapcsolódik, hanem a védelmet professzionális szinten gyakorló személy eljárási pozíciójához. Ennek alapján teljesen közzömbös, hogy mikor és kinek az ügyében jutott a védő e minőségében bizonyos információk birtokába, a kihallgatási mentesség ezen adatokra nézve bármely ügyben, bármikor megilleti. Mivel a védői titoktartás kötelezettsége az ügyvéd, vagy ügyvédi iroda alkalmazottaira is kiterjed, a bírói gyakorlat kiterjeszti e mentességi okot azon ügyvédjelöltekre is, akik adott eljárási cselekményen a védő helyetteseként jártak el.⁷⁴
- b) Ugyancsak nem hallgatható ki az egyházi személy és a vallási egyesület vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagja arról, amire a hivatásánál fogva titoktartási kötelezettsége áll fenn.⁷⁵ Ebben a körben általában a „gyónási titkot”⁷⁶ szokás említeni, azonban minden olyan bizalmas közlés ezen titokkörbe esik, amelyet bármely felekezethez tartozó egyházi személlyel ezen minőségében közöltek. Egyházi személynek minősül az a személy, aki az egyházon belül valamilyen hivatali tisztséget tölt be. Ez a kánonjog szabályai alapján azonban csak

⁷³ BH 2006. 317.

⁷⁴ BH 1992. 86.

⁷⁵ E kihallgatási akadály már nem csak a „történelmi egyházak”, hanem bármely államilag elismert egyház keretében tevékenykedő személy esetében fennáll.

⁷⁶ Lényeges az, hogy a szentgyónás az arra kijelölt helyen, a szertartási szabályoknak megfelelően történjen meg.

pappá szentelt személy lehet, tehát papi rendben nem lévő személy esetében ez a kihallgatási akadály nem állapítható meg.⁷⁷

- c) Nem hallgatható ki tanúként, akitől a testi vagy szellemi állapota miatt nyilvánvalóan nem várható helyes vallomás. A testi fogyatékoság ebben a tekintetben csak akkor releváns, ha az az észlelésre is kihatással lehetett. A szellemi fogyatékoság, mint kizáró ok nem az észlelés, hanem az észlelteket intellektuális feldolgozása, illetőleg hiteles interpretálása miatt aggályos.⁷⁸ E körülmények megállapítása történhet a kihallgatás alatt, vagy akár azt követően is. Dogmatikai álláspontok és eseti döntések a gyakorlatból:
- Mellőzni kell a testi sértési cselekmény sértettjének tanúkénti kihallgatását, ha éppen a sérelmére megvalósított cselekmény folytán olyan maradandó szellemi fogyatékoságot szenvedett, amely miatt tőle nem várható bizonyítékként értékelhető vallomás.⁷⁹
 - Vak személyek „hallomástanúként” kihallgathatók.
 - A jelbeszédet nem ismerő siketnéma tanúként kihallgatása során a tanú hozzátartozóját tolmácsként nem lehet figyelembe venni. Az így felvett tanúvallomást a bizonyítékok köréből ki kell rekeszteni. Mód van azonban arra, hogy e hozzátartozót a későbbiekben tanúként hallgassák ki arra nézve, amit vele a siketnéma közölt.⁸⁰
- d) Nem hallgatható ki minősített adatról az, aki a titoktartási kötelezettség alól nem kapott felmentést. Más kérdés, hogy ha a titoktartásra kötelezett személy e felmentést megkapja, akkor tanúként történő kihallgatása már lehetséges. A felmentéssel kapcsolatos szabályokat a minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény tartalmazza, amelynek alapján az ún. minősítő az ügyész, illetőleg a bíróság megkeresésére dönt a felmentés megadásáról, vagy a titoktartási kötelezettség fenntartásáról.⁸¹

6.2. A relatív akadályok

- a) A relatív akadályok körében a hozzátartozói minőség a leggyakoribb hivatkozási ok. A hozzátartozói viszony akár a bűncselekmény elkövetésekor, annak elbírálásakor áll fenn, minden esetben megalapozza e mentességi okot.

Ha a tanú, illetve több tanú a büntetőeljárásban a vádlottal való élettársi kapcsolatukra hivatkozva megtagadja a vallomástételt, a bíróságnak körültekintően

⁷⁷ A releváns tisztségek: pápa, püspök, bíboros, pápai követ, megyéspüspök, segédpüspök, kanonok, plébános, káplán, esperes, templomigazgató, lelkész. Ld. VARGA i. m. 77.

⁷⁸ VARGA i. m. 80.

⁷⁹ BH 1995. 84.

⁸⁰ BH 1998. 473.

⁸¹ A felmentésre irányuló megkeresésben pontosan be kell azonosítani azokat a kérdéseket, amelyekre nézve a felmentést kéri. Ld. BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály: *Büntető eljárásjog*. Budapest, HVG-ORAC, 2020. 172.

kell vizsgálnia a vádlott és a tanúk közötti valóságos élettársi kapcsolat fennállását.⁸²

Ha a sértett a vádlott hozzátartozója, és a tárgyaláson mentességi jogával élve nem tesz vallomást, annak a rendőrnek – a sértett által a cselekményről előadottakat tartalmazó – tanúvallomása sem használható fel bizonyítéknak, aki hivatalosan járt el a bűncselekmény helyszínén, és hallgatta meg a sértettet.⁸³

A hozzátartozói viszonyban nem álló többi vádlott-társ tekintetében a tanút nem illeti meg a tanúvallomás megtagadásának joga, azonban relatív mentességgént megtagadhatja a vallomástételt azokban a kérdésekben, amelyekre nézve saját magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná. Ennek jogosságát kizárólag a nyomozó hatóság, az ügyész, vagy a bíróság mérlegeli.⁸⁴

Az amerikai joggyakorlatban előfordul, hogy a hozzátartozót úgy hallgatja ki tanúként a hatóság, hogy nem figyelmezteti a mentességi jogára, holott az megilletné, és e kihallgatása során a terhelti pozícióban lévő hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolja. Ebben az esetben az eljáró hatóság jogellenesen jut a hozzátartozó nyilatkozatához, így az nem vehető figyelembe bizonyítékként. Amennyiben viszont a szakértő valamilyen formában tudomást szerez erről a nyilatkozatról, azt beépítheti a szakvéleménybe.⁸⁵

- b) Aki magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, az ezzel kapcsolatos kérdésben a tanúvallomást megtagadhatja, akkor is, ha a tanúvallomást a terhelt hozzátartozójaként nem tagadta meg, vagy a kérdéses bűncselekmény miatt az eljárást vele szemben megszüntették, vele szemben feltételes ügyészi felfüggesztést alkalmaztak, vagy büntetőjogi felelősségét már jogerősen elbírálták (önvád vagy hozzátartozó vádolása).⁸⁶

E mentesség nem vonatkozik olyan bűncselekményekre, amelyekre nézve a hatóságokkal együttműködött (és emiatt a feljelentést elutasították, vagy az eljárást megszüntették), amely miatt tevékeny megbánás, vagy feltételes ügyészi felfüggesztés próbaidejének eredményes letelte miatt megszűnt a büntethetősége, amely miatt az ügyészség felfüggesztést, vagy megszüntetést helyezett kilátásba, vagy amely miatt az ügyészség – a hatóságokkal való együttműködés kötelezettségének vállalásával – vele egyezséget kötött. E tanúvallomásban közölt bűncselekmény miatt ugyanakkor a megszüntetett eljárás folytatása nem rendelhető el, valamint a tanúvallomás nem tekinthető a perújítás szempontjából új bizonyítéknak.⁸⁷

⁸² BH 2006.141.

⁸³ BH 1999. 241.

⁸⁴ BH 2005. 203.

⁸⁵ GÁCSI Anett Erzsébet: *A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban*. Doktori értekezés. Szeged, 2015. 56.

⁸⁶ 9/2007. Büntető Kollégiumi vélemény.

⁸⁷ Ezt a rendelkezést kell alkalmazni arra a tanúvallomás során feltárt bűncselekményre is, amely nem képezte a tanú ellen korábban folyamatban volt büntetőeljárás tárgyát, de a feljelentés elutasításának, illetve az eljárás megszüntetésének a tanúvallomással feltárt bűncselekmény esetén is bármely okból helye lenne [172. § (1)–(3) bek.].

Ha korábban megtett vallomásról van szó, akkor a törvény szabályozása engedékenyebb. Ennek alapján, ha a tanút az ügyben korábban vagy más ügyben terheltként hallgatták ki, a terheltként tett vallomása bizonyítási eszközként felhasználható, ha a vallomásról készült jegyzőkönyvből a terhelti figyelmeztetés és az erre adott válasz egyértelműen kitűnik. E szabály arra az esetre is irányadó, ha a tanú a vallomástételt a későbbiekben megtagadja.⁸⁸

Ha a tanút a kihallgatása kezdetén a hatóság figyelmezteti arra, hogy nem köteles önmagát bűncselekmény elkövetésével vádolni, és a tanú ennek ellenére saját magára nézve terhelő vallomást tesz, vallomása a későbbiek során felhasználható bizonyítékként.⁸⁹

A Bíróság nem állapította meg az Egyezmény megsértését, amikor a kérelmező a titokban felvett kijelentéseit nem kényszer hatására tette, és azokat a bíróság nem is közvetlenül használta fel, hanem inkább a hangfelvétel alapján készült szakértői véleményre támaszkodott, a vádat pedig egyéb tárgyi bizonyítékok is alátámasztották. Ennek alapján nem sérült a kérelmezőnek az önmaga elleni tanúskodás kötelezettsége alóli mentességhez való joga sem.⁹⁰

- c) Foglalkozási titok esetében a tanúként kihallgatandó személy a foglalkozásánál vagy közmegbízatásánál fogva – a minősített adatra vonatkozó titoktartási kötelezettség esetét ide nem értve – titoktartásra köteles és a tanúvallomással a titoktartási kötelezettségét megsértené, kivéve, ha jogszabályban meghatározottak szerint ez alól az arra jogosult felmentette, vagy a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság kérése alapján a titoktartási kötelezettség alá eső adat továbbítása az adatkérés keretében megkeresett szervezet számára kötelező.⁹¹

E körben különösen az orvosi és az ügyvédi titok fogalma releváns: az orvosi titok fogalmát és alkalmazási körét az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvény határozza meg. Ennek alapján az orvosi titok a gyógykezelés során az adatkezelő tudomására jutott egészségügyi és személyazonosító adat, továbbá a szükséges vagy folyamatban lévő, illetve befejezett gyógykezelésre vonatkozó, valamint a gyógykezeléssel kapcsolatban megismert egyéb adat. Egészségügyi adatnak minősül az érintett testi, értelmi, lelki állapotára, kóros szenvedélyére, valamint a megbetegedés, illetve az elhalálozás körülményeire, a halál okára vonatkozó, általa, vagy róla más személy által közölt, illetve az egészségügyi ellátó hálózat által észlelt, vizsgált, mért, leképzett vagy származtatott adat; továbbá az előzőekkel kapcsolatba hozható, az azokat befolyásoló mindennemű adat (pl. magatartás, környezet, foglalkozás). A törvény feljogosítja ugyan az orvost, hogy bizonyos célból e körben is adatokat kezeljen és továbbítson, tanúzási kötelezettsége azonban csak olyan titok körébe vonható adatokkal kapcsolatban lehet,

⁸⁸ Be. 177. § (5) bek.

⁸⁹ BH 2007. 402.

⁹⁰ Bykov v. Russia judgment of 10 March 2009, no. 4378/02. GRÁD–WELLER i. m. 371.

⁹¹ Így például nem hivatkozhat ezen kihallgatási akadályra az adóellenőr (revizor), mivel a NAV az eljáró hatóság megkeresésére köteles adatokat szolgáltatni.

amelyekre nézve külön jogszabály közlési kötelezettséget ír elő (pl. ilyen a kórházi ügyeletes orvosnak a lött sérülésekre vonatkozó bejelentési kötelezettsége és az ezzel kapcsolatos tanúvallomás).⁹²

A Bíróság gyakorlata ebben a tekintetben megengedőbb: a „Z. kontra Finnország” ügyben az EJEB megállapította, hogy az eljáró hatóságok nem sértették meg az Egyezmény 8. cikkét azzal, hogy a kérelmező orvosait tanúvallomásra kötelezték, amelynek körében orvosi leleteket is lefoglaltak és ezeket a nyomozati iratok között helyezték el.⁹³

Az ügyvédi titok minden olyan tényre és adatra kiterjed, amelyről az ügyvéd hivatásának gyakorlása során szerzett tudomást. E szabály független a megbízási jogviszony fennállásától, illetőleg az ügyvédi működéstől, következésképpen az ügyvédi foglalkozás megszűnése után is fennmarad.⁹⁴

Egy eseti döntés alapján „nem tagadhatja meg a tanúvallomás tételét a büntetőeljárásban az ügyvéd, aki úgy működött közre a hamis okirat készítésében, hogy az okirat hamis voltáról nem volt tudomása.” A bírálatok alapját ebben az esetben az képezi, hogy az ügylet jogellenes volta még önmagában nem írja felül az ügyvéd tanúzási mentességét.⁹⁵ Egy másik eseti döntésben azt állapította meg a bíróság, hogy a fiktív adásvételi szerződés megkötésénél közreműködő ügyvéd a titoktartási kötelezettségére hivatkozva e körben a tanúvallomást nem tagadhatja meg.⁹⁶

Az orvosi és ügyvédi titok esetében a titoktartási kötelezettség a jogszabályban meghatározott ideig áll fenn, ha a tanú az alól nem kapott felmentést.⁹⁷ A felmentés két tényezőn alapulhat: a titok jogosultjának nyilatkozatán vagy a hatóság (bíróság) adatmegismerési jogán.⁹⁸

- d) Az újságíró informátorát érintő titok⁹⁹ esetében, ha a tanúként kihallgatandó személy médiatartalom-szolgáltató, vagy azzal munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személy és a tanúvallomásával a számára a médiatartalom-szolgáltatói tevékenységgel összefüggésben információt átadó személy kilétét felfedné, az ezzel kapcsolatos kérdésben megtagadhatja a tanúvallomást, kivéve, ha a bíróság az információt átadó személy kilétének felfedésére kötelezte.¹⁰⁰ A tanú vallomástételének ezen akadálya az annak alapjául szolgáló jogviszony megszűnése után is fennmarad.¹⁰¹ A bíróság

⁹² BELOVICS–TÓTH i. m. 174.

⁹³ EJF 1998/3. sz. In: CZINE Ágnes – SZABÓ Sándor – VILLÁNYI József: *Strasbourg-i ítéletek a magyar büntetőeljárásban*. Budapest, HVG-ORAC, 2008. 249.

⁹⁴ BELOVICS–TÓTH i. m. 174.

⁹⁵ ÍH 2010.104. Ld. BELOVICS–TÓTH i. m. 174.

⁹⁶ FBK 1994/40.

⁹⁷ Be. 173. § (1) bek.

⁹⁸ BELOVICS TÓTH i. m. 174.

⁹⁹ Uo. 175.

¹⁰⁰ Be. 174. § (1) bek.

¹⁰¹ Be. 174. § (3) bek.

akkor kötelezheti a médiatartalom-szolgáltatót, valamint a vele munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személyt a számára a médiatartalom-szolgáltatói tevékenységgel összefüggésben információt átadó személy kilétének felfedésére, ha három évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény felderítése érdekében az információt átadó személy kilétének ismerete nélkülözhetetlen, az ettől várható bizonyíték mással nem pótolható, és a bűncselekmény felderítéséhez fűződő érdek – különösen a bűncselekmény tárgyi súlyára tekintettel – olyan kiemelkedő, amely az információforrás titokban maradásához fűződő érdeket egyértelműen meghaladja.¹⁰²

- e) A különösen védett tanú személyét érintő titok esetében, ha a különösen védett tanú jelenlétét telekommunikációs eszköz útján biztosítják, a tanú megtagadhatja a vallomást olyan adatra nézve, amelynek ismeretében személyazonosságára, lakcíme, értesítési címe, tényleges tartózkodási helyére lehet következtetni.¹⁰³

A relatív akadályok esetére irányadó közös szabályok körében az alábbiak kiemelése szükséges: a tanú mentessége nem kerülhető meg akként, hogy a kihallgatását ugyan mellőzik, de azt az ügyben eljáró hivatalos személyt kihallgatják tanúként, akinek a mentességet élvező személy – valamilyen formában – beszámolt a történetekről.¹⁰⁴ Ezt támasztja alá az az eseti döntés is, amelynek alapján ha a sértett a vádlott hozzátartozója, és a tárgyaláson mentességi jogával élve nem tesz vallomást, annak a rendőrnek – a sértett által a cselekményről előadottakat tartalmazó – tanúvallomása sem használható fel bizonyítékként, aki hivatalosan járt el a bűncselekmény helyszínén, és hallgatta meg a sértettet.¹⁰⁵

7. A közvetlenség elvének „áttörése” a tanúbizonyítás körében

A tanúbizonyítással kapcsolatban óhatatlanul felmerül a közvetlenség elvének esetleges sérelme, mivel sok esetben nincs lehetőség a tanú közvetlen kérdésére, illetőleg a vallomásával kapcsolatos észrevételek azonnali megtételére. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1995. szeptember 11-én elfogadott R (95) 13. számú Ajánlása megfogalmazza, hogy

„[...] ha a tanú személyazonosságának megóvása érdekében úgy tesz tanúvallomást, hogy csak a vád képviselője van jelen, vagy vallomását videofelvételen rögzítik, lehetővé kell tenni a védelem számára, hogy kétségbe vonja a tanú vallomását. Minden olyan esetben azonban, ahol a büntetőeljárás tárgya szervezett bűnöző csoport által elkövetett bűncselekmény, és a tanú élete, szabad-

¹⁰² Be. 174. § (2) bek.

¹⁰³ Be. 93. § (6) bek.

¹⁰⁴ BELOVICS-TÓTH i. m. 175.

¹⁰⁵ BH 1999. 241.

sága kerülhet veszélybe, mérlegelni kell a védelemhez való jog, a tanú jogai és az állam igazságszolgáltatási kötelezettsége között.”¹⁰⁶

A Bíróság – a közvetlenség elvének sérelme miatt – több tagállam esetében is megállapította az Egyezmény sérelmét, így például abban az ügyben, amelyben a kérelmezők tárgyalása nem volt nyilvános és nem állt módjukban az sem, hogy a tanúkat megfelelő módon kikérdezzék.¹⁰⁷ A Bíróság megállapította az Egyezmény sérelmét akkor is, amikor a kérelmezőt egy másik országban történő feljelentés alapján, kizárólag ott, az ő távollétében kihallgatott tanúk vallomása alapján ítélte el a saját államának bírósága.¹⁰⁸

A Bíróság ugyanakkor nem tartja egyezményesértőnek a zártcélú távközlő hálózat alkalmazásával történő kihallgatásokat, ha annak nyomós okai mutatkoznak. A Bíróság a 6. cikkel összeegyeztethetőnek tartotta azt az esetet, amikor a tanút ilyen eszköz alkalmazásával hallgatták ki. Mindezt törvényes célok igazolták, miután a vád tárgya bünszervezetben részvétellel, szándékos emberöléssel és lőfegyverrel visszaéléssel állt kapcsolatban.¹⁰⁹

7.1. Az írásbeli vallomástétel lehetősége

Hazánkban lehetséges a tanúvallomás írásban történő előterjesztése, amelyre a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság adhat engedélyt a szóbeli kihallgatás helyett, vagy azt követően. Az ilyen tanúvallomás rendszerint kézírással, vagy gépirással (két tanú aláírásával, vagy ügyvédi ellenjegyzéssel ellátva) készül el, tehát teljes bizonyító erejűnek kell tekinteni. Kertész Imre véleménye szerint ugyanakkor

„a vallomások írott formában való kifejtése esetén hiányzik a nyomozó és a kihallgatott közötti személyes kontaktus, nincs lehetőség menet közben tisztázni a vallomás homályos, nehezen érthető részeit [...] a kihallgatott írásban adott vallomása nem helyettesítheti a kihallgatást, csupán kiegészítheti azt [...] a vallomások írásbeli kifejtését meg kell előznie a kihallgatásnak, a vallomás sajátkezű leírására a kihallgatottnak csak a vallomás megtétele és jegyzőkönyvbe foglalása után szabad lehetőséget nyújtani.”¹¹⁰

Az írásbeli vallomástételre leggyakrabban akkor kerül sor, ha a vallomás mások által nem vitatott, kevésbé jelentős tényekre vonatkozik, vagy ha mindezt a tanú személyi körülményei (pl. egészségi vagy családi állapota, lakóhelyének távolsága) indokolják. Formai (alaki) szabályai, hogy a tanú a vallomását saját kezűleg leírja és aláírja, minősített vagy legalább minősített tanúsítványon alapuló fokozott biztonságú elekt-

¹⁰⁶ BÉRCES Viktor: A védőügyvédi hivatás gyakorlását meghatározó eljárási alapelvekről. *Jura*, 2012/2. 189.

¹⁰⁷ *Gencer and Others v. Turkey* judgment of 21 December 2006, no. 6291/02. In: GRÁD–WELLER i. m. 358.

¹⁰⁸ *A. M. v. Italy* judgment of 14, December 1999, no. 37019/97. Ld. GRÁD–WELLER i. m. 362.

¹⁰⁹ „Marcello Viola vs. Olaszország” ügy, 2006. október 5. Ld. CZINE–SZABÓ–VILLÁNYI i. m. 298.

¹¹⁰ KERTÉSZ Imre: *A kihallgatási taktika lélektani alapjai*. Budapest, KJK, 1965. 286.

ronikus aláírásával látja el, elektronikus kapcsolattartás útján teszi meg, vagy bíróval, közjegyzővel vagy a törvényben meghatározott más személlyel hitelesítetteti. A tartalmi szabályok alapján az engedélynek tartalmaznia kell a figyelmeztetést arra vonatkozóan, hogy a tanú kérheti személyi adatainak zárt kezelését, illetve személyi védelem biztosítását, a vallomástétel akadályaira vonatkozó figyelmeztetést, az arra vonatkozó felhívást, hogy a figyelmeztetések megértéséről, tudomásul vételéről a tanú írásbeli vallomásában nyilatkozzon, illetőleg a vallomástétel határidejét.¹¹¹

Ha a tanú írásban tesz vallomást, az írásbeli vallomásból ki kell tűnnie, hogy a tanú a vallomást a vallomástétel akadályainak és a tanúzási figyelmeztetés ismeretében tette meg. Az írásbeli tanúvallomás megtétele nem zárja ki, hogy utóbb a tanút, ha ez szükséges, a kihallgatása céljából a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság idézze.¹¹²

Ha adott tanú tekintetében kizárólag írásbeli vallomástételre kerül sor, akkor az ezzel kapcsolatos tájékoztatóban azokat a kérdéseket is fel kell tenni, amelyekre a tanúnak feltétlenül válaszolnia kell. Ezen túlmenően a terheltet, a védőt és vádhatóság képviselőjét külön nyilatkoztatni kell arról, hogy kéri-e a tanú személyes kihallgatását, ennek hiányában pedig az írásbeli tájékoztatóban az általuk feltett kérdéseket is meg kell küldeni.¹¹³ Megjegyzem, hogy az írásbeli vallomástétel még önmagában nem zárja ki, hogy a tanú személyi adatainak zárt kezelését indítványozhassa, vagy hogy a tanúvédelem egyéb formáiban részesüljön.

Ha a tanú írásbeli tanúvallomását megelőzően szóban is vallomást tesz, esetlegesen előfordulhat, hogy önmagával valamilyen tartalmi ellentmondásba kerül. Ilyen esetben fel kell hívni a tanút arra, hogy szóban, vagy írásban adjon magyarázatot ezen ellentmondás okaira. Megjegyzem, hogy e két vallomástételi forma között a bizonyító erő szempontjából nincs különbség, tehát a későbbi eljárási szakokban olyan döntés is születhet, amely az írásbeli tanúvallomásban foglaltakat tekinti irányadónak.¹¹⁴

Számtalan esetben előfordul, hogy a bíróság kénytelen a nyomozási szakban megtett tanúvallomásokra támaszkodni. Ezek felhasználása önmagában nem sérti az Egyezményt, sőt, ilyen esetben nem feltétlenül szükséges a tanút kontradiktórius körülmények között (újra) kihallgatni.¹¹⁵ A strasbourgi gyakorlat alapján ugyanakkor a tiszteletes eljárás elve megköveteli, hogy a védelem érdekei egyensúlyban legyenek a vallomástételre kötelezett tanúk vagy áldozatok érdekeivel, ezen állapotot pedig a tagállami jogalkotó szervezetnek kell biztosítaniuk annak érdekében, hogy a védelemhez való jog ne sérüljön.¹¹⁶ Megjegyzem, hogy a Bíróság elé került ügyek jelentős hányadában az a panaszok tárgya, hogy a tanúk egyáltalán nem vesznek részt a bírósági tárgya-

¹¹¹ Rendelet, 21. § (1) bek.

¹¹² Be. 181. § (1)–(4) bek.

¹¹³ VARGA i. m. 50.

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ EJT 2002/1. sz. 18. Ld. CZINE–SZABÓ–VILLÁNYI i. m. 307.

¹¹⁶ „Doorson vs. Hollandia” ügy, 1995. február 20. Ld. CZINE–SZABÓ–VILLÁNYI i. m. 296. Nem sérti az Egyezményt ugyanakkor az, ha a bíróságok olyan tanúvallomásokat is felhasználnak, amelyet az időközben kiutasított terhelt-társ tesz egy másik ügyben akkor, ha nem ez az egyetlen olyan bizonyíték, amelynek alapján a kérelmezőt elítélik. No. 13445/87, Dec. 14. 10. 91, D. R. 71, 84. Ld. GRÁD–WELLER i. m. 362.

lason, hanem csak a rendőrségen tett vallomásaikat olvassák fel. A Bíróság álláspontja szerint azonban

„önmagában nem jelent jogsértést, ha a tanú nem jelenik meg személyesen a tárgyaláson, és a tanú vallomását bizonyítékként olvasták fel. Azonban a felolvasott vallomást csak akkor lehet figyelembe vennie a bíróságnak, ha a vádlottnak, illetve képviselőjének az eljárás korábbi szakaszában (pl. nyomozási szak) megfelelő kikérdezési lehetősége volt. Amennyiben ilyen lehetőség nem volt, illetve csak korlátozottan élhettek a kikérdezés jogával, az igazságos tárgyalás elve sérelmet szenved.”¹¹⁷

Ami a védők által indítványozott tanúk eljárásba történő bevonását illeti, meglehetősen eltérő „képet” kapunk a nyomozási, illetőleg a tárgyalási szak tekintetében. Előbbi esetben a védelem legtöbb bizonyítási indítványát elutasítják, így a védők ezeket a tárgyaláson kénytelenek újra előterjeszteni. Korábbi védői tapasztalataim alapján egyébiránt a bírák általában helyt adnak a (tanú) bizonyításra irányuló indítványoknak, ha azok nem teljesen alaptalanok, de ilyenkor sok múlik a bíró személyén, illetőleg azon, hogy a vád egyetért-e a védői indítvánnyal (ha igen, akkor az indítványnak a bíróság szinte kivétel nélkül helyt ad).

7.2. A tanúvédelem és a közvetlenség elvének kollíziója

- a) A Rendelet alapján a kihallgatás megkezdése előtt a tanút tájékoztatni kell arról, hogy kérheti személyi adatainak zárt kezelését, személyi védelem biztosítását, valamint a különleges bánásmódot igénylő sértett tanú kérheti, hogy a vele azonos nemű személy hallgassa ki, feltéve, hogy az eljárás érdekeit ez nem sérti. Ha a tanú személyi védelem biztosítását kéri, az azt megalapozó indokokról és adatokról is ki kell hallgatni.¹¹⁸

Ha a tanú személyi adatainak zárt kezelését rendelték el, a kihallgatásáról készített jegyzőkönyvben csak a tanú azon személyi adatai tüntethetők fel, amelyeknek zártan történő kezelését nem rendelték el. Minden olyan iratot, amelyből a tanú zártan kezelt személyi adatai megállapíthatók, a nyomozás irataihoz csatolt zárt, hitelesített borítékban kell elhelyezni.¹¹⁹ Ha a tanú nevének zárt kezelését is elrendelték, akkor szintén a fentiek alapján kell eljárni azzal, hogy a jegyzőkönyvet és a tanú nevét, valamint egyéb személyi adatait tartalmazó zárt borítékot ugyanazzal a sorszámmal kell ellátni.¹²⁰ A tanú közreműködése esetén más nyomozási cselekményről készült jegyzőkönyv esetében is a fentiek alapján

¹¹⁷ BLUTMAN László: Az igazságos tárgyalás elve az Európai Emberi Jogi Egyezményben. *Magyar Jog*, 1992/8. 457.

¹¹⁸ 17. § (1) bek.

¹¹⁹ Rendelet, 23. § (1) bek.

¹²⁰ Rendelet, 23. § (2) bek.

kell eljárni, illetve gondoskodni kell arról, hogy a tanú zártan kezelt személyi adatai a nyomozás egyéb irataiból se váljanak ismertté.¹²¹

A tanú az eljárás bármely szakaszában indítványozhatja adatainak zárt kezelését, ugyanakkor egyes nézetek szerint ennek lehetőségére csak egyszer, első kihallgatása alkalmával kell figyelmeztetni.¹²² Ezen állásponttal egyet tudok érteni, mivel a kihallgatását követően személyi adatai már bárki számára hozzáférhetőek, a további kioktatás tehát szükségtelennek mutatkozik. Más kérdés, hogy ha a tanú személyi adataiban esetlegesen változás áll be és ezeket „titkosítani” akarja, akkor nyilvánvalóan indítványt fog tenni ennek érdekében. Mindemellett a hatóság az úgy ismeretében hivatalból is elrendelheti a tanú személyi adatainak titkosítását.

- b) A bíróság az ügyészség indítványára különösen védett tanúvá nyilváníthatja a különleges bánásmódot igénylő tanút, ha vallomása kiemelkedő súlyú ügy lényeges körülményeire vonatkozik, a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható, és személyének, illetve tanúként történt kihallgatásának felfedése esetén a tanú vagy hozzátartozója élete, testi épsége vagy személyes szabadsága súlyos fenyegetésnek lenne kitéve.¹²³

A különösen védett tanú jogintézményének hazai bevezetése elsősorban a rendszerváltozás időszakában felerősödő szervezett bűnözés következménye. Ezen eljárásjogi státusz létrehozása alapvetően kettős igényen alapult: egyrészt a kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmények tanúinak személyi védelme, másrészt a tanúzási készség fenntartása. Új helyzet állt elő, amelyben egyensúlyt kellett teremteni a védelem jogai, a tanúk jogai, illetőleg az igazságszolgáltatás érdekei között.¹²⁴

Az 1998. évi XIX. törvényben a jogalkotónak sikerült olyan tanúskodási formát létrehoznia, amely – a közvetlenség elvének korlátozásával – bevezette az „anonim tanúzás” lehetőségét, az ott meghatározott törvényi feltételek fennállása esetére.¹²⁵ Mindez azért tekinthető jelentős eredménynek, mert a korábbi évtizedekben számtalan olyan eljárás akadt, amelyekben a másodfokú bíróságok – a közvetlenség elvének sérelmére hivatkozással – eljárási szabálysértés, vagy megalapozatlanság miatt helyezték hatályon kívül az ilyen tanúvallomásokon alapuló elsőfokú határozatokat. De „igazságos lehet-e egy olyan bírói ítélet, amely nem kizárólag a vád és a védelem kontradiktórius elven alapuló vitáján és általuk a tárgyaláson szolgáltatott és megvizsgált bizonyítékokon alapul, hanem pusztán jogi garanciák elfogadása, avagy vélelmezése útján fogadunk el bizonyítékokat igaznak.”¹²⁶ Összességében meddig mehet el a jogalkotó a tanúvédelem

¹²¹ Rendelet, 23. § (3) bek.

¹²² VARGA i. m. 108.

¹²³ 90. § (1) bek.

¹²⁴ BÓCZ Endre: Emberi jogok – „Titkos tanúk.” *Belügyi Szemle*, 1996/9. 4.

¹²⁵ Árányosabb helyzetet teremtené a „részleges anonimitás” bevezetése. Ld. FARKAS Ákos – RÓTH Erika: Tanúvédelem a büntető eljárásban. *Magyar Jog*, 1992/10. 34.

¹²⁶ BÁRD Károly: *A büntető hatalom megosztásának buktatói*. Budapest, KJK, 1987. 12.

terén anélkül, hogy azzal sértené a vádlott, illetve a védő eljárási helyzetét?¹²⁷ Erre még a strasbourgi ítéletek sem adnak egyértelmű állásfoglalást. „Meggyőző jogi lehetőségek hiányában ezért elsősorban azokkal kell egyetértenünk, akik a »részleges anonimitást« ítélik járható útnak.”¹²⁸

A különösen védett tanúk vallomásának perbeli felhasználása kapcsán egyrészt a tanú védelméhez, illetőleg a bíróságoknak a tényállás hiánytalan tisztázásával kapcsolatos kötelezettségéhez fűződő érdekek, másrészt a „fegyverek egyenlőségének elve”, illetőleg a védelemhez való jog érvényesüléséhez fűződő érdekek között keletkezik konfliktus. Mindez azonban nézetem szerint nem feloldhatatlan. A védelemhez való jog terhelti oldalon valóban az egyik legfontosabb eljárási alapjog, a hatóságoknak ugyanakkor törvényi kötelezettségük védelmet nyújtani mindazon eljárási szereplőknek, akik a büntetőeljárás eredményességét – jellemzően aktív magatartásukkal – valamilyen formában elősegítik.¹²⁹ (Szabó Krisztián álláspontja szerint a tanúvédelem jogszabályi hátterét úgy szükséges kialakítani, hogy az a fair eljáráshoz fűződő jogot csak a lehető legkisebb mértékben érintse.¹³⁰)

Kérdés: mi van akkor, ha az ügyész a vádiratban nem jelöli meg bizonyítási eszközként az ilyen tanú vallomását? Annak tartalma értékelhető-e bizonyítékként a későbbiekben annak ellenére, hogy pusztán a vallomást rögzítő jegyzőkönyv kerül felolvasásra a bírósági eljárásban? E lehetőségnek nincs akadálya, ha az ügyész csatolja a vádirathoz a jegyzőkönyvet, valamint ezt megelőzően a terheltet és védőjét értesíti az „anonim vallomás” megtekintésének helyéről és lehetséges időpontjáról. A tárgyaláson való közvetlen kérdés, illetőleg észrevételezés korlátozottsága – ezen szabályok betartásával – nem lehet akadálya az ilyen vallomások bizonyítékként történő értékelésének. Mindemellett – egyetértve Nagy Éva álláspontjával – „a vád törvényességét [...] nem érinti, hogy az ügyész a különösen védett tanú vallomását külön nem jelöli meg, hiszen annak felhasználását a bizonyítási eljárás befejezetté nyilvánításáig bármikor indíthatja.”¹³¹

A Bíróság sem ad konkrét iránymutatásokat abban a tekintetben, hogy a védelem jogai mikor és milyen mértékben korlátozhatók az ilyen tanúbizonyítások esetében. A strasbourgi joggyakorlat ezzel lényegében tagállami hatáskörbe utalta a szabályozási arányok meghatározását azzal, hogy számos eseti döntés született a témakörben. Így például:

¹²⁷ FENYVESI Csaba: Védői jogok az elsőfokú bírósági tárgyaláson. <http://jesz.ajk.elte.hu/fenyvesi8.html>

¹²⁸ FARKAS-RÓTH (1992) i. m. Ld. CSÁK Zsolt: A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében. In: TÓTH (szerk., 2003) i. m. 225.

¹²⁹ KERTÉSZ Imre – PUSZTAI László: Quo vadis büntetőeljárás? *Jogtudományi Közlemény*, 1992/3–4. 179.

¹³⁰ SZABÓ Krisztián: *Tanúvédelem a magyar büntetőeljárásban*. Doktori értekezés. Miskolc, 2010. 20–21.

¹³¹ NAGY Éva: A különösen védett tanú vallomásának bírósági eljárásban történő felhasználása. In: SZILÁGYINÉ KARSAI Andrea – ELEK Balázs (szerk.): *Tanulmányok a Debreceni Ítéltábla 10 éves évfordulójára*. Debreceni Ítéltábla, 2016. 159.

- Az elítélést – meghatározó módon – nem lehet kizárólag az anonim tanúk vallomására alapítani.¹³²
- Sérti az Egyezményt, ha 1. a vizsgálóbíró személyesen jelen lehet a tanú kihallgatásánál, és kérdéseket tehet fel neki, miközben a védő a közvetlenség elvének korlátozásával ezt egy másik szobában hallgatja, azonban nincs lehetősége kérdések feltevésére;¹³³ 2. a bíróság mindössze két anonim tanú vallomására alapítja a terhelt bűnösségét kimondó ítéletet, ráadásul ezen tanúk irányába a védő nem tehet fel kérdéseket és a másodfokú bíróság sem szerez be további bizonyítékokat.¹³⁴
- Amennyiben a tanú anonimitásának oka az, hogy állami fegyveres erő tagja, vagy valamely hatóság ügynöke, akkor ezen körülmények önmagukban nem teremtenek jogalapot személyes kihallgatásuk mellőzésére.¹³⁵
- Anonim tanúk esetében kellő körülménnyel kell vizsgálni a személyes fenyegetettség tényét és okait.¹³⁶
- Az anonimitás jogalapjának feltételeivel kapcsolatban a Bíróság indokolási kötelezettséget vár el az ügyben eljáró szervektől. A „Krasniki vs. Cseh Köztársaság” ügyben a terheltől kábítószert vásárló két tanú esetében az ügyiratokból nem lehet következtetni az anonimitás indokaira, hiszen egyik bíróság sem vizsgálta meg az intézkedés alapjául szolgáló, a vádlott részéről feltételezett megtorlástól való félelem megalapozottságát.¹³⁷
- A „Kostovski-ügyben” egy bankrablás „két tanúja névtelen kívánt maradni, félvén a megtorlástól, és így tett a rendőrségen vallomást [...] A holland elsőfokú és fellebbviteli bíróság is bizonyítékként fogadta el a két tanú vallomását, és nagyrészt erre alapozva hozta meg ítéletét [...] A Bíróság [...] álláspontja szerint a nyomozás során névtelen tanúk, informátorok vallomása felhasználható, lehet rá támaszkodni, de a bíróság ezt nem veheti bizonyítékként figyelembe, ugyanis összeegyeztethetetlen a rendes bírósági eljárás garanciáival.”¹³⁸

A hazai szabályozás alapján a nyomozó szerv haladéktalanul – írásban vagy szóban – előterjesztést tesz az ügyészhez a tanúként kihallgatandó személy különösen védetté nyilvánításának indítványozására, ha megítélése szerint annak feltételei fennállnak.¹³⁹ Az előterjesztés alapján tett ügyészi indítvány esetén sem mellőzhető egyéb bizonyítási eszközök megszerzése, ugyanakkor különös

¹³² EJF 1999/4. sz. 65. Ld. CZINE–SZABÓ–VILLÁNYI i. m. 249.

¹³³ „Van Mechelen és társai vs. Hollandia” ügy, 1997. április 23. In: CZINE SZABÓ–VILLÁNYI i. m. 250.

¹³⁴ „Krasniki vs. Cseh Köztársaság” ügy, 2006. február 28. Ld. CZINE–SZABÓ–VILLÁNYI i. m. 251.

¹³⁵ EJF 1998/3. 34., 1994. 67., BH 1992/11. 876. Ld. CZINE–SZABÓ–VILLÁNYI i. m. 250.

¹³⁶ BH 2002/10. sz. 798. Ld. CZINE–SZABÓ–VILLÁNYI i. m. 250.

¹³⁷ 2006. február 28. Ld. CZINE–SZABÓ–VILLÁNYI i. m. 250.

¹³⁸ LŐRINCZY György: *Gondolatok a bizonyítási eljárás törvényességéről a büntető eljárásban*. Szeged, 1998. 228.

¹³⁹ Rendelet, 26. § (1) bek.

figyelmet kell fordítani arra, hogy mindez ne sértse vagy veszélyeztesse a tanú vagy hozzátartozója törvényes érdekeit.¹⁴⁰ Megjegyzem, hogy a különösen védetté nyilvánítás és a kihallgatás időpontja nem feltétlenül esik egybe. Előbbi aktusra ugyanis már jóval korábban sor kerülhet, ha az a tanú érdekében feltétlenül szükséges.

E személyek kihallgatását a nyomozási szakban a nyomozási bíró végzi, aki nek azt kell szem előtt tartania, hogy e vallomás tartalmának relevanciája – vádemelés hiányában – még bizonytalan. A kihallgatást tehát úgy célszerű lefolytatni, hogy a vallomás lehetőleg minden olyan információt tartalmazzon, amelynek az ügy elbírálása szempontjából jelentősége lehet, de ne tartalmazzon olyan körülményt, amely a későbbiekben félrevezetőnek bizonyulhat. Nem tiltott az sem, hogy a nyomozási bíró külön vizsgálat tárgyává tegye a tanú személyi körülményeit (pl. előélet, magánélet, iskolázottság), illetve szavahihetőségét.¹⁴¹

- c) A tizennegyedik életévét meg nem haladott személy (gyermekkorú) tanúként történő kihallgatását megelőzően be kell szerezni azokat a bizonyítékokat, amelyek elkerülhetővé teszik a gyermekkorú kihallgatását. E szabályozásból kitűnik, hogy a jogalkotó lehetőség szerint kerülni kívánja e korcsoportnak az igazságszolgáltatás folyamatába történő bevonását. Ennek érdekében az eljáró hatóságnak kifejezetten keresnie kell annak lehetőségét, hogy e potenciális tanúk vallomását más (közvetett) bizonyítékok felhasználásával pótolja. Így például sok esetben indokolt lehet pszichológus szakértő meghallgatása abban a vonatkozásban, hogy a gyermekkorú személy korábbi vizsgálata során milyen információkhoz jutott.¹⁴²

Ha a gyermekkorú személy kihallgatása elengedhetetlen, akkor az eljárási cselekményt

- a nyomozó szerv olyan tagjának kell elvégeznie, aki ilyen irányú felkészültséggel rendelkezik;
- lehetőleg a tanú életkori sajátosságainak megfelelő környezetben kell elvégezni;¹⁴³
- a terhelt és a védő távollétében kell lefolytatni (kivéve, ha kihallgatást ezen személyek indítványozták).

Fontos szabály, hogy az ilyen tanú kihallgatása esetén a hamis tanúzás következményeire történő figyelmeztetést mellőzni kell,¹⁴⁴ ehelyett célszerűbb az igazmondás fontosságára történő figyelemfelhívás. Fontos az, hogy a kihallgatott személy minél kevesebbet érzékelyen vallomása fontosságából, emiatt célszerű a hivatali helyiségen kívüli (külső) helyszínt választani a kihallgatás lebonyolít-

¹⁴⁰ Rendelet, 26. § (2) bek.

¹⁴¹ VARGA i. m. 125.

¹⁴² Ilyen esetben a bíróság akkor jár el helyesen, ha a későbbiekben nem szakértőként, hanem tanúként idézi meg e pszichológust.

¹⁴³ Rendelet, 22. § (1)–(2) bek.

¹⁴⁴ Ennek ugyanis a tanú életkorára tekintettel nincs büntetőjogi relevanciája, másrészt komoly félelmet kelthetne egy ilyen figyelmeztetés a kihallgatott személyben.

tására. Természetesen a gyermekkorú személy szavahihetőségét folyamatosan kontrollálni kell, akár pszichológus egyidejű jelenlétével.¹⁴⁵

8. Záró gondolatok

A közeljövőben a legtöbb szabályozási nívum a tanúvédelemmel kapcsolatos jogintézményekkel kapcsolatban várható. Már az Európai Tanács R (97.) 13. ajánlásában, valamint a tanúk megfélemlítésével és a védelem jogaival foglalkozó Szakértő Bizottság ajánlásában meghatározott „minimumkövetelmények” is előírják a szabad és megfélemlítéstől mentes vallomástételhez való jogot, az állam tanúvédelmi kötelezettségét, a tanúk megfélemlítésének büntetendővé nyilvánítását, a tanúbizonyítás speciális lehetőségei megteremtésének kötelezettségét (pl. audiovizuális eszközök alkalmazásával), valamint a tanúbizonyítás lefolytatásáért felelős személyek képzési rendszerének megteremtését.¹⁴⁶

E tendencia látszólag újabb problémákat okoz majd a közvetlenség elve érvényesülésének szempontjából, az pedig már a mindenkori jogalkotó feladata lesz, hogy a fair eljárás elve és a tanúvédelmi szempontok között egyensúlyi helyzetet teremtsen. Összességében úgy vélem, hogy amíg a védő és a terhelt kérdezési joga anonim tanúk esetében is garantált, addig a tisztességes eljárás követelményei teljesülnek még akkor is, ha a közvetlen, személyes kérdés lehetőségére korlátozott.

¹⁴⁵ VARGA i. m. 57.

¹⁴⁶ Uo. 29–30.

